

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЛЕВИЦЬКИЙ АНДРІЙ ОЛЕГОВИЧ

УДК 343.982.327

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЛОМБ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор

Іщенко Андрій Володимирович,

Національна академія внутрішніх справ,

професор кафедри криміналістики та судової медицини

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Гора Ірина Віталіївна,

Академія адвокатури України,

професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент

Буханченко Олександр Анатолійович,

Благодійна організація «Благодійний фонд вибухотехніків»,

голова правління

Захист відбудеться 22 червня 2018 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 21 травня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Захист власності завжди виступає важливим питанням, як для особи, так і для країни. Питання збереження матеріальних цінностей було актуальним у всі часи, починаючи з давніх віків. Ще з часів неоліту людство навчилося помічати об'єкти та місця зберігання цінностей. З плином часу методи розкрадання електроенергії вдосконалюються, злочинці використовують різноманітні способи підробок, відкриття та повторного навішування пломб. Виникає потреба в протидії даним злочинним посяганням, що зумовило необхідність розробки міжнародного стандарту на механічні пломби, який покликаний гарантувати відповідний рівень безпеки. Сьогодні ринок пломб є динамічним та гнучким: постійно з'являються нові різновиди пломб, пломби старих конструкцій замінюються на нові, досконаліші, хоча багато з них за надійністю контролю поступаються традиційним пломбам простої будови (свинцевим пломбам).

Слід зауважити, що унікальність пломб полягає у масовому автоматизованому виробництві та одноразовому використанні, поверхні пломб мають стійкі тотожні технологічні ознаки для усієї випущеної партії. На цій підставі, а також внаслідок виникнення поверхневих слідів несанкціонованого відкриття, виникає унікальна можливість виявлення кримінальних слідів в результаті порівняння слідової картини досліджуваної пломби з її "первинним станом". Унікальність пломб заснована на секретності самого опломбування даної пломби заводом-виробником, ступенів її захисту від несанкціонованого відкриття без залишення відображеної слідової інформації.

Як засвідчує практика, сучасні пломби відрізняються від їх попередників, тим, що вони встановлюються вручну, тобто механічним способом, без додаткових пристосувань (пломбуючих лещат). У зв'язку з цим, виробник пломб пред'являє особливі вимоги до їх конструкції. Ці вимоги виражаються, в основному, в неможливості, на сучасному етапі розвитку техніки і технологій, відкриття замикаючого механізму пломби без залишення характерних ідентифікуючих слідів, які мають свою специфіку відображення, що виражається в спеціальній методиці експертного дослідження пломб.

Важливо робити оцінку професійного використання спеціальних знань в області криміналістичного дослідження пломб для вирішення поставлених завдань у ході досудового розслідування, судового розгляду, попередження злочинів і правопорушень.

Проведеним аналізом кримінальних та цивільних проваджень, складених актів про порушення користування електричною енергією, стає вочевидь, що практика розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням пломб, показує, що порушуючи пломби, зловмисники в більшості випадків намагаються зробити маскуванню даного порушення. Це пояснюється зацікавленістю зловмисника у тому, що факт порушення пломб, а тим паче й факт злочину, залишається довгий час невстановленим.

За даними відомчої звітності Національної поліції України за 2015–2017 роки на території України зареєстровано – (2015 – 546,1 тис.; 2016 – 573,6 тис.; 2017 – 1016 тис.) злочинів, крадіжок відносно приватної власності – (2015 – 410,4 тис.; 2016 – 569,6 тис.; 2017 – 401,8 тис.), злочинів у сфері господарської діяльності – (2015 – 4,7 тис.; 2016 – 3,8 тис.; 2017 – 5,1 тис.)¹.

Теоретичне підґрунтя дисертації становлять фундаментальні роботи вчених, присвячені різним питанням розслідування злочинів, зокрема: В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, В. Я. Горбачевського, А. В. Іщенко, І. І. Когутича, В. О. Коновалової, В. В. Лисенка, Є. Д. Лук'янчикова, О. І. Мотляха, Д. Й. Никифорчука, О. В. Одерія, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, В. Г. Хахановського, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура та ін.

Концептуальним засадам судово-експертної діяльності присвячено праці зарубіжних та вітчизняних учених: Т. В. Аверьянкової, І. А. Алієва, В. Д. Арсеньєва, С. Ф. Бичкової, М. Є. Бондар, О. А. Буханченка, А. І. Вінберга, Ф. Е. Давудова, Ф. М. Джавадова, Н. І. Клименко, В. В. Ковальової, Ю. Г. Корухова, В. К. Лисиченка, Н. Т. Малаховської, О. В. Меланич, О. М. Моїсєєва, Е. Б. Сімакової-Єфремян, М. Я. Сегая, І. В. Пирога, О. Р. Россинської, І. Я. Фрідмана, О. Р. Шляхова, М. Г. Щербаковського.

У роботах вищевказаних вчених розглядаються особливості криміналістичного слідоутворення та дослідження пломб простої конструкції, що не зменшує актуальності теми дисертаційного дослідження, а навпаки, при появі сучасних нових зразків пломб та до 2009 року відсутності методик криміналістичного дослідження даних видів пломб різної конструкції, свідчить про існування цілого ряду невирішених науково-прикладних завдань криміналістичного дослідження даного виду пристроїв. Певна їхня сукупність, пов'язана з актуалізованою вище проблематикою і у сучасній криміналістичній науці, не була предметом окремого наукового дослідження у вітчизняній літературі. Сьогодні існує потреба в комплексному висвітленні даної тематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 та Плану заходів щодо її реалізації, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1393-р., Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року та Плану заходів щодо її реалізації, затверджених наказом МВС України від 15 березня 2017 року № 229, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на

¹ Відомча статистична звітність Національної поліції України за 2015–2017 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.npu.gov.ua/activity/zviti/riczni-zviti/>

2014–2017 рр., схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 28 від 29 жовтня 2013 року). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 24 грудня 2013 року (протокол № 32) і схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1214, 2013 р.), яку уточнено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 27 лютого 2018 року (протокол № 3).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає у формуванні наукових, теоретичних і методологічних засад та розробленні практичних рекомендацій, методик криміналістичного дослідження простих видів пломб, пломб-наклейок та мастичних пломб, пломб з роторним та якірним механізмом замикання.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- прослідкувати історію виникнення та розвитку пломб;
- охарактеризувати сутність і поняття пломб, їх конструктивних елементів;
- класифікувати пломби за різними критеріями;
- деталізувати механізм слідоутворення на пломбах під час їх опломбування;
- експериментальним методом встановити, які сліди трасологічного походження виникають при різних способах перепломбування пломб;
- конкретизувати експертні питання щодо криміналістичного дослідження різних видів пломб;
- розробити в рамках дисертаційного дослідження методики криміналістичного дослідження різних видів пломб, з подальшою їх апробацією в підрозділах Експертної служби МВС України та підрозділах Міністерства юстиції України;
- висвітлити роль пломб у профілактичній роботі щодо вчинення майнових злочинів.

Об'єкт дослідження – експертна діяльність, пов'язана з проведенням експертами судово-трасологічних досліджень за напрямком дослідження пломб під час кримінальних проваджень та цивільних справ.

Предмет дослідження – криміналістичне дослідження пломб.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, у роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, які є засобами наукового пошуку, зокрема: *системно-структурний* – з метою визначення поняття та класифікації пломб, їх складових елементів (підрозділи 1.1, 1.2); *структурно-функціональний* – при вивченні механізму слідоутворення при опломбуванні, слідів, які утворені при несанкціонованому зніманні пломб (підрозділ 2.1, 2.3); *статистичний* – при вивченні експертних висновків та даних, актів про порушення користування електроенергією, складених працівниками енергопостачальної компанії, проведеного опитування працівників Експертної служби МВС України (підрозділи 2.4, 3.2, 3.3); *експерименту* – для встановлення видів слідів, які утворюються при несанкціонованому зніманні пломби певним способом (підрозділ 2.3, 2.4); *спостереження* – для виявлення, аналізу слідів на пломбі, слідів на об'єкті, який підлягає опломбуванню при проведенні огляду місця події (підрозділи 3.1).

Емпіричну базу дослідження становлять слідча і експертна практика та статистичні дані про динаміку та кількість правопорушень (злочинів), вчинених із метою розкрадання електроенергії, газу, води за 2007-2017 роки; результати експериментальних досліджень, проведених автором особисто на посаді старшого судового експерта та в подальшому на наступних посадах до завідувача відділу криміналістичних експертиз Миколаївського НДЕКЦ МВС України протягом 2007-2015 років, де безпосередньо або комплексно провів 971 експертних досліджень та судових експертиз, рецензував у 2016 році 84 експертних досліджень та сім судових експертиз за напрямом трасологічних досліджень запірно-пломбувальних пристроїв та пломб, для встановлення способів здійснення перепломбування пломб та систематизації слідів, які утворюються при певному способі перепломбування. Протягом 2007-2017 років в Миколаївському НДЕКЦ МВС України було проведено 1195 судових експертиз та експертних досліджень за напрямом дослідження пломб. Крім того, вивчено 86 висновків судових експертів Експертної служби МВС України. Аналіз проведеного анкетування 147 працівників Експертної служби МВС України з ДНДЕКЦ МВС України, Миколаївського, Одеського, Херсонського, Запорізького, Дніпропетровського, Львівського та Харківського НДЕКЦ МВС України, які мають право на самостійне проведення трасологічних експертиз за напрямком дослідження запірно-пломбувальних пристроїв та пломб.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним узагальненням теоретичних і практичних проблем криміналістичного дослідження пломб та формуванні на цій основі практичних рекомендацій, методик щодо вдосконалення криміналістичного дослідження різних видів пломб. У дослідженні сформульовано та обґрунтовано низку нових положень і висновків, зокрема:

вперше:

- запропоновано розширену класифікацію пломб за: ступенем складності виготовлення, матеріалом виготовлення, механізмом пломбування, конструкцією, матеріалом пломбувального елемента, конструкцією пломбувального елемента, взаємодією з об'єктом, країною виготовлення, сферою використання;

- сформульовано авторське визначення поняття пломби, конструктивних елементів та механізмів пломб. Під поняттям пломби слід розуміти – одноразовий сигнально-контрольний запобіжно-охоронний пристрій (знак), навішування якого на певні конструктивні елементи підконтрольного об'єкту унеможливорює непомітність його несанкціонованого знімання, без порушення цілісності самої пломби або пломбувального елемента. Полуфабрикат пломби – це тіло пломби, частково обтиснуте пломбувальними лещатами таким чином, що на її поверхні наявні маркувальні позначення, однак пломбувальний елемент у каналах пломби відсутній, що дає можливість подальшого розміщення пломбувального елемента (перенавішування). Заготовка пломби – це конструктивно завершена плomba (тіло пломби та пломбувальний елемент), яка не піддавалася обтисканню. Тіло пломби – це деталь пломби камерного типу, яка поєднує в собі всі її складові елементи та на контактних поверхнях якої відображаються сліди (маркувальні позначення, сліди впливу) після обтиску пломбувальними лещатами. Під поняттям роторний механізм

замикання (механізм натяжіння) слід розуміти – деталь пломби (ротор), за допомогою якої здійснюється фіксація пломбувального елементу в середині корпусу пломби. Під поняттям якірний механізм замикання слід розуміти – деталь пломби (якір), за допомогою якої здійснюється фіксація всіх її складових елементів при замиканні пломби;

- деталізовано механізм слідоутворення на пломбах під час їх опломбування, з наведенням ілюстрацій;

- розроблено п'ять методик дослідження, а саме: «Криміналістичне дослідження простих пломб», «Криміналістичне дослідження пломб з якірним механізмом замикання», «Криміналістичне дослідження пломб з роторним механізмом замикання», «Криміналістичне дослідження мастичних пломб», «Трасологічне дослідження пломб-наклейок»;

- наведено та проілюстровано сліди, які залишаються на пломбі (її складових елементів) після перепломбування певним способом;

удосконалено:

- криміналістичні рекомендації щодо поводження із пломбами на місці події у кримінальних провадженнях за фактом розкрадання електричної енергії або ураженням електричним струмом;

- значення пломб у профілактичній роботі щодо протидії вчинення майнових злочинів, шляхом застосування митних пломб та печаток, як засобу маркування товарів, що перевозяться транспортними засобами;

- перелік питань, які ставляться судовим експертам при проведенні судової трасологічної експертизи пломб;

- систематизацію історичних фактів виникнення та розвитку пломб;

дістало подальший розвиток:

- напрацьовані матеріали документації для акредитації решти експертних підрозділів системи МВС за міжнародним стандартом ISO 17025:2006 за напрямом трасологічного дослідження пломб.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено і наділі може бути використано у:

- *практичній діяльності* слідчих та експертних підрозділів – при проведенні судово-трасологічної експертизи (акти впровадження Черкаського НДЕКЦ МВС від 16 листопада 2016 року, Одеського НДЕКЦ МВС України від 10 січня 2017 року, Херсонського НДЕКЦ МВС України від 12 січня 2017 року). У 2013 році акредитовано, згідно з вимогами міжнародного стандарту ISO 17025:2006, Миколаївський НДЕКЦ МВС України за напрямом трасологічного дослідження пломб (єдиний на території України експертний підрозділ системи МВС та МЮ, який акредитований за міжнародним стандартом ISO 17025:2006 за напрямом трасологічного дослідження пломб);

- *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін: «Криміналістика», «Основи криміналістики», «Судово-трасологічна експертиза», «Техніко-криміналістичне забезпечення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів», «Участь спеціаліста при проведенні слідчих дій», «Теорія судової експертизи», «Теоретичні основи судової експертизи» (акти впровадження

«Миколаївський інститут права» Національного університету «Одеська юридична академія» від 25 березня 2013 року; Хмельницького університету управління та права від 30 листопада 2016 року, Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ «Університет Україна» від 16 січня 2018 року, Національної академії внутрішніх справ від 3 березня 2018 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертацію виконано автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення дисертації викладено в наукових статтях та тезах доповідей, підготовлених у співавторстві: «Значення криміналістичної експертизи запірнопломбувальних пристроїв при розслідуванні злочинів, пов'язаних з контрабандою», «Криміналістична експертиза пломб як ефективний науковий підхід до виявлення фактів розкрадання енергоносіїв, газу та води», «Значення криміналістичної експертизи запірнопломбувальних пристроїв на сьогоднішній день», «Розкриття злочинів, пов'язаних з розкраданням електроенергії за допомогою судово-експертного дослідження пломб та приладів обліку» (особистий внесок автора – 50 %, 0,25 друк. арк.); посібник, методичні рекомендації, монографія: «Індикаторні пломби. Устрій, експлуатація та трасологічне дослідження», «Пломби для опломбування приладів обліку», «Криміналістичні аспекти розслідування злочину забруднення моря», «Методика криміналістичного дослідження пломб з роторним механізмом замикання», «Методика криміналістичного дослідження пломб з якірним механізмом замикання», «Методика криміналістичного дослідження простих пломб», «Методика криміналістичного дослідження мастичних пломб», «Методика трасологічного дослідження пломб-наклейок» (особистий внесок автора – 70 %, 0,3 друк. арк.). Наукові ідеї та розроблення, що належать співавторам посібника, методичні рекомендації, а також наукові статті і тези доповідей у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено в доповідях і виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Слідча діяльність: проблеми теорії та практики» (м. Дніпро, 22–26 травня 2008 р.); «Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах» (м. Запоріжжя, 31 жовтня 2008 р.); «Сучасний вибір держави та права» (м. Миколаїв, 28–29 листопада 2008 р.); «Ольвійський форум-2009: стратегії України в геополітичному просторі» (Ялта, Крим, 11-14 червня 2009 р.); «Держава і право» «V Прибузькі юридичні читання» (м. Миколаїв, 27-28 листопада 2009 р.), «Актуальні питання судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів» (м. Київ, 17 червня 2010 р.); «Криміналістика ХХІ століття» (м. Харків, 25-26 листопада 2010 р.); «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики» (м. Київ, 27 лютого 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 23 публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві – у зарубіжному юридичному виданні (Мінськ, республіка Білорусь), вісім – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях, а також п'ять Методик криміналістичного дослідження різних видів пломб, одному посібнику, одних методичних рекомендаціях та одній монографії.

Структура дисертації. Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів та два пункти, висновків, списку використаних джерел (209 найменувань на 18 сторінках) та дев'яти додатків на 144 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 338 сторінок, із них основний текст – 163 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій дисертанта, в яких відображено основні положення роботи.

Розділ 1 «Теоретичні засади дослідження пломб в трасології» складається з двох підрозділів, в яких акцентовано увагу на механізмі слідоутворення в трасології, класифікації слідоутворюючих об'єктів та класифікації пломб.

У *підрозділі 1.1 «Класифікація слідоутворюючих об'єктів в сучасній трасології»* розкрито поняття трасології як розділу криміналістики та безпосередньо, як галузі криміналістичної техніки. Також наведено поняття криміналістичного дослідження слідів та криміналістичного слідознавства. Відмічено, на яких наукових положеннях базується трасологія, розкрито поняття матеріальних слідів – у широкому і вузькому змісті, розписано детально про механізм та характер слідоутворення та, виходячи з цього, визначено основний розподіл слідів на групи. Зазначено, які сліди бувають за походженням, та відмічено три основні групи слідів такі, як сліди-відображення зовнішньої будови об'єктів, сліди-предмети та сліди-речовини. Поряд з цим розписано змістовно механізм та характер слідоутворення. Акцентовано увагу на слідах-відображеннях, надано їх класифікацію (у залежності від умов і механізму слідоутворення; за родом слідоутворюючих об'єктів), яка необхідна як для теоретичних міркувань, так і для практичного застосування при описанні виявлених слідів. Надано поняття «слід», слідоутворюючий та слідосприймаючий об'єкт.

Акцентовано увагу на видатних вітчизняних та зарубіжних вчених-криміналістах, які займалися дослідженням слідознавства та механізму утворення слідів. У багатьох випадках вчені приділяють увагу класифікації слідів на слідосприймаючому об'єкті, акцентують увагу на механізмі слідоутворення різних видів слідів (згідно з існуючою класифікацією слідів) на різній слідосприймаючій поверхні, але таке питання, як повна класифікація самих слідоутворюючих об'єктів, майже не розглядається, загальними поглядами відмічаються окремі групи слідоутворюючих об'єктів без зазначення їх класифікації, мало приділяючи увагу слідам, які виникли за природою утворення. Також не в повній мірі раніше приділялася увага слідам, які утворюються при техногенному процесі безпосередньо на слідоутворюючому предметі. Така увага залишалася поверхневою.

У підрозділі 1.2 «Історія виникнення та розвитку пломб» розглянуто історію виникнення та розвитку пломб від 5 тисячоліття до нашої ери до теперішнього часу, від самих простих видів пломб (глиняних дощечок, циліндрів, мастичних, свинцевих) до сучасних різновидів пломб (електронних, складних пломб з крихкого полімерного матеріалу, оздобленого термічними та волокнистими мітками, пломб-індикаторів магнітного поля). Зазначено використання пломб у Древній Греції, Римській імперії, Єгипті (опломбування гробниць, саркофагів), Центральній Азії (Самаркандська митниця), Ірані, Європі, Київській Русі (за часів правління княгині Ольги, князя Святослава), за часів козацтва, сучасній Україні. Даний підрозділ супроводжується ілюстраціями пломб зазначеної епохи.

Розглянуто питання практичного застосування пломб у різних сферах: на митниці; при перевезенні вантажу; електро-газо-водних ресурсів; у побуті; громадського харчування; у медицині; під час виборчого процесу; у судово-експертній практиці; у навчальному процесі при викладанні дисциплін; у банківській діяльності; під час ветеринарного контролю; пожежної безпеки.

У підрозділі 1.3 «Поняття та класифікація пломб, як об'єкту криміналістичного дослідження» аналізуються різні підходи до розуміння пломб.

У цьому підрозділі дисертаційної роботи на основі проведеного аналізу різних джерел запропоновано поняття пломб, поняття складових частин пломб та їх конструктивних елементів, а саме поняття: пломба, запірно-пломбувальний пристрій, тіло пломби, вхідні отвори, вихідний отвір, корпус пломби, армувальна скоба, пломбувальний елемент, пломбір, пломбувальні лещата, роторний механізм замикавання, маркувальні позначення, якірний механізм замикавання, заготовка пломби, полуфабрикат пломби, перепломбування, перенавішування, опломбування, несанкціонований доступ, санкціонований доступ, порушення цілісності пломбування, кримінальна пломба, захисна пломба, силова пломба, індикаторна пломба, електронна пломба. Також наведені загальноприйняті вимоги до пломб. Слід зазначити, що поряд з поняттям пломб відображена сучасна класифікація пломб, а саме: за ступенем складності (прості; складні); за матеріалом виготовлення (металеві; полімерні; комбіновані; інші.); за механізмом пломбування (механічним способом за допомогою пломбувальних лещат, пломбіру; шляхом з'єднання складових елементів; шляхом взаємодії з об'єктом); за ступенем захисту (для простих пломб: з двома вхідними та одним вихідним отвором; з двома наскрізними отворами; з двома вхідними та одним вихідним отвором з армуючою скобою; пластинчасті пломби; з липким шаром. Для складних пломб: з «якірним» механізмом замикавання; з храповим механізмом замикавання (натягу)); за матеріалом пломбувального елемента (металевий або мідний дріт; трос; полімер; ліска; синтетична нитка; мастика; безпосередньо пломба (пломба-наклейка)); за взаємодією з об'єктом (ті, що розташовані безпосередньо на об'єкті (мастичні пломби та пломби-наклейки); фіксуються за допомогою пломбувального елемента); конструкцією пломбувального елемента (з гнучким пломбувальним елементом; з жорстким пломбувальним елементом)); за сферою використання (для використання у побуті; для використання в промисловості); за країною виробником (вітчизняні; іноземного походження); за принципом дії (механічні, електронні (активні, пасивні)). Поряд з цим, відмічено загальноприйняті вимоги до пломб у цілому,

зазначені типи механічних пломб (проволочні, пломби у вигляді навісного замку, стрічкові, тросові, гвинтові, витягуючі, закручуючі, зубчасті, бар'єрні пломби, самоклеючі).

Акцентовано увагу на тому, що при зазначенні класифікації пломб за різними критеріями відмічені конструктивні особливості більшості видів пломб з приведенням чисельних ілюстрацій даних видів пломб та позначенням їх будови, ступеня захисту. Важливим залишається той факт, що ілюстрації супроводжують описову частину дисертації, тому що особі, яка здійснює огляд місця події, виконує експертне дослідження, стане у нагоді наявність загального вигляду пломб та ілюстрація її складових.

Розділ 2 «Механізм слідоутворення під час опломбування та несанкціонованого порушення пломб» присвячений аналізу наукових основ попереднього дослідження об'єктів, проведених чисельних експериментів та ідентифікаційних досліджень слідової інформації.

У підрозділі 2.1. *«Класифікація слідів, які утворюються при застосуванні пломб. Правила та способи пломбування лічильників»* визначено механізм слідоутворення на пломбах та їх складових елементах, а саме які сліди на поверхні пломб залишилися під час промислового виготовлення складових частин, які сліди виникли під час самого опломбування, чи слідів, які виникли при несанкціонованому зніманні пломб.

Відмічено, що історично використання слідів, з метою розкриття злочинів, відомо з давніх часів (особливо це стосується держав Стародавнього Сходу: Індії, Китаю, Камбоджі, Японії).

На підставі аналізу опрацьованих літературних джерел і практичного досвіду експертної практики було зроблено акцент на класифікації слідів, які виникли безпосередньо під час опломбування.

Надана інформація про правила роботи пломбувальними лещатами при опломбуванні, яка буде корисною судовому експерту під час проведення експертного дослідження. Детально звернуто увагу на правилах опломбування різних типів приладів обліку (однофазні, трифазні), з урахуванням застосування секретності пломбування, простими пломбами за допомогою пломбувального елемента у вигляді проволочи, ліски, тросу та нитки.

Виділено окремо опломбування за допомогою мастичних мас, у тому числі, у побутових умовах. Не залишені поза уваги й способи опломбування пломбами-наклейками, пломбами з роторним механізмом замикання (натягіння) та пломбами з якірним механізмом замикання. Наведений весь перелік можливих способів опломбування, які використовуються по всій країні.

Висвітлена інформація про способи пломбування залізничних вагонів та контейнерів. Також наведено інформацію та проілюстровано яким чином здійснюється пломбування у побутових умовах.

У підрозділі 2.2 *«Способи несанкціонованого знімання пломб. Сліди на пломбі після несанкціонованого знімання пломби певним способом»* сформульовано позицію автора щодо переліку способів несанкціонованого знімання пломб та завдяки чисельним експериментам визначено, які сліди при цьому залишаються.

Останніми роками спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості злочинів чи правопорушень стосовно розкрадання електричної енергії, газу, води, що завдає значну шкоду державі.

Звернуто увагу на інформацію про всі можливі способи несанкціонованого знімання пломб, а саме: механічного, термічного, хімічного, маніпуляційного, з попередньою підготовкою, комбінованого. Сьогодні, як правило, застосовують механічний та комбінований спосіб несанкціонованого знімання пломб. Викладена інформація доповнюється ілюстративним матеріалом про самі способи несанкціонованого знімання пломб та сліди, які при цьому залишаються на внутрішніх та зовнішніх поверхнях пломб. Зазначено, що несанкціоновано зняти пломбу, не залишивши при цьому сліди, неможливо, необхідно знати про механізм утворення слідів на пломбі, способах опломбування та можливих діях зловмисника.

У підрозділі 2.3 *«Порушення на пломбах, які утворені внаслідок недотримання правил опломбування чи виникли випадково»* розглядаються порушення, які могли бути допущені працівниками енерго-газо-водопостачальних організацій при здійсненні опломбування, коли були знехтувані правила проведення опломбування, чи могли виникнути дані сліди випадково при необережному використанні пломбувальних лещат.

Знання причин та механізму виникнення різних порушень на пломбах знизить небезпеку судовому експерту дійти до необґрунтованого висновку, прийнявши за ознаки перепломбування випадкові порушення, чи віднесення ознак перепломбування до порушень випадкового характеру. Судовому експерту слід розуміти, що порушення пломб можливі при транспортуванні вантажу та зніманні даних пломб при виявленні будь-яких сумнівів, при тривалій експлуатації. Деякі порушення виникають під впливом температури та вологості зовнішнього середовища. Під час експлуатації може виникнути корозія пломбувального елементу, розволокненість бічеви, послаблення пломбувального елементу всередині пломби, тріщини на контактних поверхнях поліетиленових пломб, розширення вихідного отвору. Не слід виключати, що на пломбах можуть бути випадкові механічні пошкодження.

У підрозділі 2.4 *«Маскування несанкціонованого доступу до підконтрольного об'єкту шляхом фальсифікації пломб»* висвітлено чисельні спостереження та вивчення механізму опломбування у різних регіонах країни.

У практичній діяльності з'ясовується, що контролюючі підрозділи енерго-газо-водопостачальних організацій свідомо порушують зазначені вимоги в частині застосування певних видів пломбувальних елементів, чим збільшують різновид пломбувальних найменувань, та таким чином, додатково запроваджують тимчасові місцеві правила та інструкції, з метою підвищення надійності запобігання несанкціонованому доступу до облікових приладів та поліпшення контролю недоторканості опломбовування.

При проведенні експертних досліджень все частіше спостерігалася ситуація, коли зміст маркувальних позначень на досліджуваних пломбах відповідав змісту маркувальних позначень на порівняльних зразках пломб, вузол дроту в тілі пломби обтискався тільки один раз, але форма, розмір знаків маркувальних позначень та рельєф поверхні пломби відрізнялись від відповідних параметрів порівняльних

зразків пломб. Тобто пломби, які знаходилися на приладі обліку, не були перепломбовані, а були одноразово встановлені, але з використанням кримінальних пломбувальних лещат.

У вигляді додатку надається ілюстративна інформація про способи опломбування та наявність порівняльних зображень відбитків від пломбувальних лещат, які використовувалися на території Миколаївської області у період 1974-2008 років.

Запропоновано новий вид пломби, який поєднує два способи замикання (роторний та якірний механізм замикання) та надає графічне зображення даної пломби, що в свою чергу, створює щонайменш шість ступенів захисту при використанні нового зразка пломби.

Наведено приклад, як певні посадові особи у складі організованої злочинної групи здійснювали неодноразово фальсифікацію пломб, з метою втручання у конструкцію приладу обліку електричної енергії, з метою зменшення показників спожитої електричної енергії.

У розділі 3 «Особливості огляду та дослідження пломб» приділено увагу діям судового експерта, спеціаліста-криміналіста, слідчого чи контролюючого органу при здійсненні огляду чи безпосередньо при проведенні експертного дослідження.

У підрозділі 3.1 «Особливості огляду, фіксації, вилучення пломб на місці події, їх попереднє криміналістичне дослідження» акцентовано увагу на важливості проведення якісної фотозйомки, з метою фіксації слідів злочину чи правопорушення.

Відображено важливість залучення фахівців експертно-криміналістичних підрозділів для участі в оглядах місць подій за фактами розкрадань електроенергії, тому що даних фахівців залучають далеко не завжди, через те, що сам факт відсутності частини матеріальних цінностей встановлюється лише після розкриття приладу обліку (електричного лічильника), трансформаторних ящиків, приміщень, де перебувають прилади обліку.

Важливим моментом є фіксація положення пломби за допомогою детальної фотозйомки до будь-яких маніпуляцій з нею, після чого перевірка правильності навішування пломб, при цьому встановлення відсутності механічних поверхневих пошкоджень на самій пломбі. Описано на які моменти необхідно звертати увагу безпосередньо при здійсненні фіксації за допомогою фотозйомки. Також не слід забувати про правильне упакування вилученого об'єкту.

Зазначено хто може здійснювати судово-експертну діяльність та наведено термін «судова експертиза». Акцентовано увагу на об'єктах трасологічної та електротехнічної (в комплексі) експертизи.

Зосереджено увагу на інформації про те, яким чином було здійснено акредитацію, згідно з вимогами міжнародного стандарту ISO 17025:2006, НДЕКЦ при УМВС України в Миколаївській області (Миколаївський НДЕКЦ МВС) за напрямом трасологічного дослідження пломб.

Надані емпіричні дані проведеного опитування працівників Експертної служби МВС України стосовно проведених у практичній діяльності судово-трасологічних експертиз за напрямком дослідження пломб та ЗПП, які труднощі виникають при

виконанні даного виду дослідження та оцінки достатності інформаційних джерел за даним видом дослідження.

У підрозділі 3.2 *«Проведення криміналістичного дослідження пломб та використання результатів дослідження для встановлення обставин кримінального провадження»* наведено процесуальне підґрунтя можливості проведення судових експертиз.

Розписано методику, які дії та в якій послідовності необхідно робити при проведенні судової трасологічної експертизи по дослідженню різних видів пломб. Приділено увагу конкретизації експертних питань щодо криміналістичного дослідження різних видів пломб, які наведені у вигляді методичних рекомендацій. Також не залишено без уваги перелік можливих виявлених слідів, за комплексом яких судовий експерт може дійти висновку про перепломбування досліджуваної пломби.

Раніше до 2009 року у криміналістичній літературі існували лише окремі рекомендації щодо проведення судово-трасологічних експертиз по дослідженню пломб, тому експерти-трасологи при дослідженні найчастіше спиралися лише на власний практичний досвід, що нерідко призводило до необґрунтованих і помилкових висновків. Починаючи з 2009 року, в рамках дисертаційної роботи, були розроблені п'ять криміналістичних методик по дослідженню різних видів пломб, а саме: «Криміналістичне дослідження простих пломб», «Криміналістичне дослідження пломб з якірним механізмом замикання», «Криміналістичне дослідження пломб з роторним механізмом замикання», «Криміналістичне дослідження мастичних пломб», «Трасологічне дослідження пломб-наклейок», що дало можливість на процесуальному рівні посилатися на дані джерела.

Наведено висновок судового експерта стосовно дослідження різних видів пломб.

Зазначено важливість проведення ідентифікації пломбувальних лещат за наявними, пошкодженими та знищеними маркувальними позначеннями на пломбі, тому що на практиці зустрічаються випадки, коли злочинець пошкоджує або знищує рельєфні маркувальні позначення на пломбі (цифри, букви, текст), з метою маскування зловмисних посягань. Ідентифікація пломбувальних лещат за слідами на пломбах є важливою задачею криміналістичної експертизи. В даному випадку основною задачею судового експерта буде спроба виявити первинні маркувальні позначення на пломбі, а потім проведення самого ідентифікаційного дослідження.

Викладена інформація стосовно величин на маркувальних позначеннях, які необхідно проводити вимірювання доповнюються ілюстративним матеріалом.

Звернуто увагу на фіксацію чисельних фактів застосування останніми роками на території країни неодимових магнітів для зупинки приладів обліку та надано інформацію яким чином потрібно протидіяти даним правопорушенням.

Також у даному підрозділі наведено статистику по Миколаївській області стосовно кількості проведених рейдів працівників «Миколаївобленерго», кількості виявлених фактів порушення користування електроенергією, кількості складених актів про виявлені порушення та суми сплачених штрафів. Слід зазначити, що велика частка даних складених актів про порушення користування електричною

енергією, базувалася на сумніві у дійсності пломб, якими опломбовувалися прилади обліку електричної енергії.

У підрозділі 3.3 *«Можливості використання пломб у профілактиці злочинів»* приділено увагу безпосередньо профілактичній роботі, де як об'єкт контролю виступає пломба. Якісно проведена профілактична робота дає можливість знизити кількість вчинених злочинів або правопорушень.

Аналізуючи залучення спеціаліста-трасолога до участі в оглядах місця події при встановленні факту втручання в роботу приладів обліку з питань перепломбування пломб, чи огляд залізничного вантажу з встановленням факту порушення опломбованої пломби, стає очевидним, що рівень профілактичної роботи залишається на дуже низькому рівні. Це пояснюється тим, що виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню злочину, та застосування засобів з їх усунення, покладено кримінально-процесуальним законодавством на органи досудового розслідування, прокуратури та суд. Незважаючи на це, судові експерти, які здійснюють дослідження пломб, в якості профілактичної роботи в змозі достатньо широко займатися групуванням матеріалів практичної діяльності та надавати корисну інформацію органам досудового розслідування, прокуратурі та суду.

Інформація стосовно опломбування приладів обліку, або використання взагалі пломб (пломбувальних пристроїв) буде корисною для спеціалістів-трасологів, які проводять дані дослідження, щоб аналізувати надані матеріали з позиції профілактики вчинення злочинів, правопорушень.

У пункті 3.3.1 *«Застосування митних пломб та печаток, як засобу маркування товарів, що перевозяться транспортними засобами»* відведена важлива роль при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, транспортним перевезенням, які, як правило, здійснюються автомобільним або морським транспортом. Митні органи при цьому забезпечують контроль за переміщенням товарів від місця ввезення (вивезення) на митній території України до митного органу призначення. В якості профілактичної роботи, як основний засіб митного контролю за кількістю і якістю переміщуваного товару, знайшли широке застосування митні пломби та печатки, як засіб маркування товарів, що ввозяться транспортними засобами на територію України, переміщується по території нашої держави, з посиланням на Митний кодекс України та міжнародні правові акти.

Найбільш поширеним способом маркування на митниці є опломбування вантажу, контейнеру з обов'язковою відміткою типу пломби, її ідентифікаційного номеру. Зазначено основні вимоги до маркування товару (атрибути митного забезпечення), а саме: неможливість подробики відбитків (щодо пломб, печаток, штампів, підписів, маркувань); неможливість порушення без видимих слідів цілісності атрибутів (щодо пломб, замків); стійкість штемпельних і відбиткових матеріалів і засобів письма (пломб, паст, чорнила, клейових покриттів) до зовнішніх кліматичних впливів; чіткість відтворюваних відбитків на документах, упаковці товарів та транспортних засобах.

У пункті 3.3.2 *«Значення криміналістичної експертизи пломб при розслідуванні злочинів проти довілля»* окремим блоком приділена увага значенню криміналістичної експертизи пломб при розслідуванні злочинів, пов'язаних з контрабандою, так як відомо, що судова експертиза є однією з форм використання

спеціальних знань, у тому числі, науково-технічних досягнень у кримінальному, цивільному процесі. Суть судової експертизи полягає у встановленні фактичних даних за результатами проведеного експертом дослідження. Надано поняття контрабанди, зазначено, якими способами здійснюється контрабанда. Впровадження використання пломбувальних пристроїв, з метою боротьби зі злочинами проти довкілля, дозволить створити своєрідні ригелі контролю за дотримання екологічного законодавства при транспортуванні шкідливих речовин. Якщо при транспортуванні шкідливих речовин особи здійснюють навмисний викид шкідливих речовин та після цього переопломбовують контейнери, криміналістична експертиза пломб встановить факт переопломбування.

Акцентовано увагу на відображенні в протоколі певної інформації: вид (тип) пломби, ЗПП; форма, розміри, матеріал пломби, ЗПП, з якого він виготовлений; зміст маркувальних (номерних) позначень, їх відповідність документам; стан пломбувального елемента, його розміри; спосіб кріплення пломбувального елемента, його проходження через отвори, петлі дверей, люків тощо; стан місця кріплення пломбувального елемента до корпусу (з'єднуючої деталі), наявність слідів сторонніх предметів; наявність візуальних слідів впливу стороннього предмета (якщо такі є) на пломбу, ЗПП або його складові елементи.

Відмічено, що якісно проведена профілактична робота дає можливість знизити кількість вчинених злочинів або правопорушень.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, суть якого полягає в розробленні й обґрунтуванні теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо криміналістичного дослідження пломб і формування на цій основі висновків, пропозицій та рекомендацій, що відповідають вимогам наукової новизни та мають теоретичне і практичне значення.

За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Розглянуто історію виникнення та розвитку пломб від 5 тисячоліття до нашої ери до теперішнього часу, від самих простих видів пломб (глиняних дощечок, циліндрів, мастичних, свинцевих) до сучасних різновидів пломб (електронних, складних пломб з крихкого полімерного матеріалу, оздобленого термічними та волокнистими мітками, пломб-індикаторів магнітного поля). Зазначено використання пломб у Древній Греції, Римській імперії, Єгипті, Центральній Азії, Ірані, Київській Русі, за часів козацтва, сучасній Україні. Також розглянуто питання застосування пломб у різних сферах: на митниці; при перевезенні вантажу, у сфері використання електро-газо-водних ресурсів; у побуті; у сфері громадського харчування; у медицині; під час виборчого процесу; у судово-експертній практиці, у навчальному процесі при викладанні дисциплін; у банківській сфері; під час ветеринарного контролю; у сфері пожежної безпеки.

2. Охарактеризовано сутність і поняття пломб, їх конструктивних елементів. На підставі проведеного аналізу різних джерел було запропоновано поняття пломб, визначення складових частин різних видів пломб. Так пломба – це

одноразовий сигнально-контрольний запобіжно-охоронний пристрій (знак), навішування якого на певні конструктивні елементи підконтрольного об'єкта унеможливорює непомітність його несанкціонованого знімання, без порушення цілісності самої пломби або пломбувального елемента. Тіло пломби – це деталь пломби камерного типу, яка поєднує в собі всі її складові елементи та на контактних поверхнях якої відображаються сліди (маркувальні позначення, сліди впливу) після обтиску пломбувальними лещатами. Роторний механізм замикання (механізм натягіння) – це деталь пломби (ротор), за допомогою якої здійснюється фіксація пломбувального елемента всередині корпусу пломби. Роторний механізм замикання діє в одному напрямку. Якірний механізм замикання – це деталь пломби (якір), за допомогою якої здійснюється фіксація всіх її складових елементів при замиканні пломби. Даний механізм, як правило, складається зі шляпки та якоря.

Також наведені загальноприйняті вимоги до пломб, зазначені типи механічних пломб.

3. Класифіковано пломби за різними критеріями, а саме: за ступенем складності (прості; складні); за матеріалом виготовлення (металеві; полімерні; комбіновані; інші.); за механізмом пломбування (механічним способом за допомогою пломбувальних лещат, пломбіру; шляхом з'єднання складових елементів; шляхом взаємодії з об'єктом); за ступенем захисту (для простих пломб: з двома вхідними та одним вихідним отвором; з двома наскрізними отворами; з двома вхідними та одним вихідним отвором з армуючою скобою; пластинчасті пломби; з липким шаром. Для складних пломб: з «якірним» механізмом замикання; з храповим механізмом замикання (натягу)); за матеріалом пломбувального елемента (металевий або мідний дріт; трос; полімер; ліска; синтетична нитка; мастика; безпосередньо пломба (пломба-наклейка)); за взаємодією з об'єктом (ті, що розташовані безпосередньо на об'єкті (мастичні пломби та пломби-наклейки); фіксуються за допомогою пломбувального елемента); конструкцією пломбувального елемента (з гнучким пломбувальним елементом; з жорстким пломбувальним елементом); за сферою використання (для використання у побуті; для використання в промисловості); за країною виробником (вітчизняні; іноземного походження); за принципом дії (механічні, електронні (активні, пасивні)).

4. Деталізовано механізм слідоутворення на пломбах під час їх опломбування. Шляхом аналізу опрацьованих літературних джерел і практичного досвіду експертної практики було зроблено акцент на класифікації слідів, які виникли безпосередньо під час опломбування (визначено, які сліди на поверхні пломб залишилися під час промислового виготовлення складових частин, які сліди виникли під час самого опломбування).

5. Експериментальним шляхом визначено, які існують способи несанкціонованого знімання пломб та які сліди трасологічного походження виникають при різних способах перепломбування пломб, а саме при механічному, термічному, хімічному, маніпуляційному, з попередньою підготовкою. Наведено ілюстрації виявлених слідів при різних способах перепломбування пломб.

6. Конкретизовано експертні питання щодо криміналістичного дослідження різних видів пломб, які наведені у вигляді методичних рекомендацій (Який зміст цифрових та буквених знаків на контактних поверхнях пломби? У який спосіб

відкривався (знімався) та повертався на місце даний контрольний пристрій? Чи мають особливості плашки пломбувальних лещат, яким опломбована пломба? Які саме? Чи є на пломбі будь-які пошкодження? В результаті чого вони могли бути утворені? Чи одними пломбувальними лещатами були обтиснуті пломби? Чи розкривалась і обтискувалась повторно пломба після її обтиснення пломбувальними лещатами? У який спосіб і за допомогою якого знаряддя була розкрита і повторно обтиснута пломба? Чи можливо з даної пломби витягти матеріал, що використовувався при опломбуванні (дріт, проволока, ліска, нитка та інш.), без порушення її цілісності? Знаряддям якого виду розкривалась пломба? Чи не розкривалась пломба представленим знаряддям? Яким інструментом пошкоджено пломбувальний елемент? Чи була обтиснута пломба даними пломбувальними лещатами?).

Також не залишено без уваги перелік можливих виявлених слідів, за комплексом яких судовий експерт може дійти висновку про перепломбування досліджуваної пломби.

7. Розроблено п'ять Методик криміналістичного дослідження різних видів пломб: «Методика криміналістичного дослідження пломб з роторним механізмом замикання», «Методика криміналістичного дослідження пломб з якірним механізмом замикання», «Методика криміналістичного дослідження простих пломб», «Методика криміналістичного дослідження мастичних пломб», «Методика трасологічного дослідження пломб-наклейок». Дані методики були апробовані в підрозділах Експертної служби МВС України та підрозділах Міністерства юстиції України, та в подальшому зареєстровані в реєстрі судових методик Міністерства юстиції України.

8. Висвітлено роль пломб у профілактичній роботі щодо вчинення майнових злочинів та злочинів проти довкілля, а саме приділено увагу безпосередньо профілактичній роботі, де як об'єкт контролю виступає пломба. Так розписано, яким чином застосовуються митні пломби та печатки, як засіб маркування товарів, що перевозяться транспортними засобами. Зазначено, які вимоги до митних пломб висуває Міжнародне законодавство (додаток до Кіотської конвенції «Мінімальні вимоги, які пред'являються до митних пломб і кріпильних пристосувань»): пломби повинні бути міцними, зносостійкими, забезпечувати можливість їхнього накладення швидким способом, забезпечувати їх доступну перевірку та порівняння, бути одноразовими (не призначеними для багаторазового використання), бути сконструйованими таким чином, щоб максимально ускладнювати їх копіювання або підробку.

Приділено увагу значенню криміналістичної експертизи пломб при розслідуванні злочинів, пов'язаних з контрабандою.

Дисертаційна робота оснащена ілюстративним матеріалом, який, в свою чергу, доповнює наведений текст в цілому.

Таким чином, наведена інформація у дисертаційній роботі буде корисною як працівникам експертних підрозділів системи Міністерства внутрішніх справ та Міністерства юстиції України, працівникам слідчих підрозділів, працівникам контролюючих організацій у сфері енерго-газо-водопостачання та безпосередньо конструкторським відділам фірм-виробників продукції пломб.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Левицький А. О., Казавчинський Д. Ю. Індикаторні пломби. Устрій, експлуатація та трасологічне дослідження : посібник Одеса : ПЛАСКЕ, 2012. 192 с.
2. Левицький А. О. Класифікація пломб. Огляд, фіксація та вилучення пломб на місці події. *Південноукраїнський правничий часопис : наук. журн.* Одеса, 2008. № 1. С. 148–151.
3. Левицький А. О. Про необхідність обов'язкового проведення порівняльного дослідження при трасологічному дослідженні свинцевих та полімерних пломб. *Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. ДНДЕКЦ ; КНУВС.* Київ, 2008. № 2 (10). С. 127–130.
4. Комісаров М. Л., Левицький А. О. Значення криміналістичної експертизи запірно-пломбувальних пристроїв при розслідуванні злочинів, пов'язаних з контрабандою. *Митна справа : наук.-аналіт. журн.* Львів, 2009. № 3 (63). С. 28–30.
5. Левицький А. О. Познание в отрасли криминалистического исследования индикаторных пломб, как одно из профилактических мероприятий относительно совершения имущественных преступлений. *Вопросы криминологии, криминалистики и судебной экспертизы : сб. науч. тр. ГУ ЦСЭиК Министерства юстиции Республики Беларусь.* Минск, 2013. Вып. 1/33. С. 241–246.
6. Левицький А. О. Виявлення знищених та пошкоджених маркувальних позначень на пломбі з наступною ідентифікацією пломбувальних лещат. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія : юридична : зб. наук. праць.* Львів, 2011. № 1 (2). С. 307–313.
7. Левицький А. О. Значение идентификации при трасологическом исследовании простых свинцовых и полимерных пломб. *Вопросы криминологии, криминалистики и судебной экспертизы : сб. науч. тр. ГУ ЦСЭиК Министерства юстиции Республики Беларусь.* Минск, 2016. Вып. 1/39. С. 131–133.
8. Левицький А. О. Значення огляду на місці події приладів обліку електроенергії, пломб та їх криміналістичного дослідження для з'ясування обставин нещасних випадків, пов'язаних з враженням електричним струмом. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. кер. авт. кол. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Кормич.* Миколаїв, 2009. Вип. 38. С. 763–767.
9. Левицький А. О. Особливості криміналістичного дослідження пломб. *Слідча діяльність: проблеми теорії та практики : матеріали наук.-практ. конф. та круглого столу (Дніпропетровськ, 22 і 26 трав. 2008 р.).* Дніпропетровськ, 2008. С. 198–205.
10. Комісаров М. Л., Левицький А. О. Криміналістична експертиза пломб як ефективний науковий підхід до виявлення фактів розкрадання енергоносіїв, газу та води. *Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів в сучасних умовах : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (Запоріжжя, 31 жовт. 2008 р.) : у 2 ч.* Запоріжжя, 2008. Ч. 1. С. 134–136.
11. Комісаров М. Л., Левицький А. О. Значення криміналістичної експертизи запірно-пломбувальних пристроїв на сьогоднішній день. *Сучасний вимір держави та права : зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. [«Четверті Прибузькі читання»], присвячена 10-річчю створення Миколаївського навчального центру*

Одеської нац. юрид. академії та 15-річчю юридичної освіти на Миколаївщині, (Миколаїв, 28-29 лист. 2008 р.). Миколаїв, 2008. С. 81–82.

12. Комісаров М. Л., Левицький А. О. Розкриття злочинів, пов'язаних з розкраданням електроенергії, за допомогою судово-експертного дослідження пломб та приладів обліку. Ольвійський форум-2009 : стратегії України в геополітичному просторі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ялта, 11-14 черв. 2009 р.). у 2 т. Ялта, 2009. Т. 2. С. 39–41.

13. Левицький А. О. Особливості судово-експертного дослідження пломб з якірним механізмом замикання. *П'яті Прибузькі юридичні читання* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Миколаїв, 27-28 лист. 2009 р.). Миколаїв, 2009. С. 355–356.

14. Левицький А. О. Значення ідентифікації маркувальних позначень на пломбі та пломбувальних лещатах для підтвердження або спростовування факту вини особи. *Актуальні питання судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21 лист. 2010 р.). ДНДЕКЦ. Київ, 2010. С. 189–192.

15. Левицький А. О. Особливості судово-експертного дослідження мастичних пломб. *Криміналістика XXI століття* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25-26 лист. 2010 р.). Харків, 2010. С. 677–681.

16. Левицький А. О., Ваколюк С. М. Пломби для опломбування приладів обліку : метод. реком. Миколаїв, 2008. 126 с.

17. Левицький А. О., Грищенко О. В. Методика криміналістичного дослідження мастичних пломб : затв. координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України, протокол № 32. Київ : ДНДЕКЦ, 2010. 15 с.

18. Левицький А. О., Прокопович Р. О. Методика криміналістичного дослідження пломб з роторним механізмом замикання : затв. координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України, протокол № 27. Київ : ДНДЕКЦ, 2009. 13 с.

19. Левицький А. О., Прокопович Р. О. Методика криміналістичного дослідження пломб з якірним механізмом замикання : затв. координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України, протокол № 27. Київ : ДНДЕКЦ, 2009. 13 с.

20. Левицький А. О., Прокопович Р. О. Методика криміналістичного дослідження простих пломб : затв. координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України, протокол № 22. Київ : ДНДЕКЦ, 2009. 18 с.

21. Левицький А. О., Грищенко О. В. Методика трасологічного дослідження пломб-наклейок : затв. координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України, протокол № 44. Київ : ДНДЕКЦ, 2014. 17 с.

22. Левицький А. О. Розвиток пломб та їх криміналістичне дослідження. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (27 лют. 2018 р., м. Київ). Київ, 2018. С. 185-186.

23. Дмитриченко І. В. Криміналістичні аспекти розслідування злочину забруднення моря : монографія / І. В. Дмитриченко, О. В. Тимченко, А. О. Левицький; за ред. І. В. Дмитриченка. – Миколаїв : НУК, 2018. – 244 с.

АНОТАЦІЯ

Левицький А.О. Криміналістичне дослідження пломб. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

Дисертація присвячена дослідженню теоретичних, методичних і практичних питань, пов'язаних із криміналістичним дослідженням пломб.

У дисертації на основі наукових джерел розкрито визначення поняття пломби, поняття складових частин пломб та їх конструктивних елементів, наведена сучасна класифікація пломб, відмічені загальноприйняті вимоги до пломб в цілому.

Детально розглянуто механізм слідоутворення на пломбах та їх складових елементах при опломбуванні. Акцентовано увагу на інформації про способи несанкціонованого знімання пломб та які сліди на пломбі залишаються після несанкціонованого знімання пломби певним способом. У подробицях описано якими способами опломбовуються різні типи приладів обліку (однофазні, трифазні), з урахуванням застосування секретності пломбування, відображено, які зустрічаються порушення у вигляді слідів на пломбах внаслідок недотримання правил опломбування.

Загострено увагу на ролі пломб у профілактичній роботі щодо вчинення майнових злочинів. Також відображена важливість залучення фахівців експертно-криміналістичних підрозділів для участі в оглядах місць подій, у тому числі, за фактами розкрадань електроенергії.

Ключові слова: пломба, пломбувальний елемент, слід, пломбування, судово-трасологічна експертиза, прилад обліку.

АННОТАЦИЯ

Левицкий А.О. Криминалистическое исследование пломб. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2018.

Диссертация посвящена исследованию теоретических, методических и практических вопросов, связанных с криминалистическим исследованием пломб.

В диссертации на основе научных источников раскрыто определение понятия пломбы, понятие составляющих частей пломб и их конструктивных элементов, а именно понятия: пломба, запорно-пломбирующее устройство, тело пломбы, входное отверстие, выходное отверстие, корпус пломбы, армированная скоба, пломбирующий элемент, пломбир, пломбирующие тиски, роторный механизм запираения, маркировочные обозначения, якорный механизм запираения, заготовка пломбы, полуфабрикат пломбы, переопломбирование, перенавешивание, опломбирование, несанкционированный доступ, санкционированный доступ, нарушение целостности пломбирования, защитная пломба, силовая пломба,

индикаторная пломба. Также приведена современная классификация пломб за разными критериями: степенью сложности; механизмом пломбирования; степенью защиты; материала пломбирующего элемента; взаимодействием с объектом; конструкцией пломбирующего элемента; сферой применения; страной-изготовителем. Отображены общепринятые требования к пломбам в целом. Приведены типы механических пломб.

Детально рассмотрен механизм слеодообразования на пломбах и их составляющих элементах при опломбировании (определено, какие следы на поверхности пломбы отобразились во время промышленного изготовления составных частей, а какие следы возникли во время самого опломбирования). Акцентируется внимание на информации о способах несанкционированного снятия пломб и какие при этом остаются следы на пломбе после несанкционированного снятия пломбы определённым способом, а именно: механического, термического, химического, манипуляционного, с предварительной подготовкой. Приведены иллюстрации выявленных следов при различных способах переопломбирования. В подробностях описано какими способами опломбировываются разные типы приборов учёта (однофазные, трёхфазные), с учётом применения секретности пломбирования, отмечено, какие встречаются нарушения в виде следов на пломбах в результате несоблюдения правил опломбирования или которые возникли случайно.

Конкретизированы экспертные вопросы относительно криминалистического исследования различных видов пломб. Данные вопросы приведены в методических рекомендациях. Не оставлен без внимания перечень возможных выявленных следов, которые в комплексе предоставят эксперту картину о переопломбировании исследованной пломбы.

Обращено внимание на роль пломб в профилактической работе относительно совершения имущественных преступлений и преступлений против окружающей среды, а именно профилактическая работа, где объектом контроля выступает пломба. Расписано каким образом применяются таможенные пломбы и печати, как способ маркирования товаров, которые ввозятся на территорию Украины, перемещаются по территории нашей страны.

Также отмечена важность привлечения специалистов экспертно-криминалистических подразделений в участии осмотра места происшествия при выявлении фактов хищения электроэнергии.

Диссертационная работа оснащена иллюстративным материалом, который, в свою очередь, дополняет изложенный текст в целом.

Ключевые слова: пломба, пломбирующий элемент, след, пломбирование, судебно-трасологическая экспертиза, прибор учёта.

SUMMARY

Levitskiy A. O. The criminalistics examination of the seal. – *Manuscript.*

Thesis for a degree of PhD of Law. Speciality 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operative-research activity (081 - Law). – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2018.

The thesis is dedicated to research in theoretical, methodical and practical issues, concerned with forensic researches of the seal-locking units.

In the thesis, based on scientific sources disclosed, defined a notion of seal, a concept components of the seals and their constructive elements, reads the modern classification of seals, marked a general requirements for the seals.

There is considered in details the mechanism of the trackformation on the seals and their components during the sealing. In the thesis is paid an attention on information about the ways of an illegitimate removal of the seals and what tracks are on the seal after the illegitimate removal of the seals in a certain way. In more details is explained in what ways are sealed the different types of meters (monophase, three-phase), taking into account the use of the secrecy of the sealing, is represented the breaches by appearance the tracks on the seals, that are met afterwards the underexposure of the sealing rules.

In the work is concentrated the attention on the role of the seal in preventive work of property offences. Also is reflected an importance of the enlisting of specialists of the expert-criminalistics subdivision to participation at the view of places of occurrences on the facts of steal the electric power.

Keywords: seal, filling element, imprint, filling, forensic trasologic examination, instrument for recording.